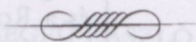

ZAKAR PÉTER

Arad város védbizottmányának jelentései 1848/49-ből

„Comité (Bizottmány) alakíttatik 20 tagból, kik (egyszerre öt) felváltva éjjel-nappal a városházánál jelen vannak, s a teendőkről rendelkeznek” jegyezte fel naplójába Sujánszky Euszták minorita atya 1848. október 4-én, miközben Arad város és a vár egyre feszültebb viszonyáról szóló híreket örökítette meg.¹ Az előzményekhez tartozott, hogy Batthyány Lajos gróf utasításának megfelelően az önkéntes mozgó nemzetőrség négy tábora közül az egyik Aradra került. A tábor parancsnoka, Máriássy János őrnagy, miután egyeztetette Kossuth Lajossal a teendőket, arra törekedett, hogy az aradi vár biztosítása érdekében nemzetőröket helyezzenek el a várban.² Szeptemberben sor került a kisjenői és a simándi románság lázongására is, amit főként a katonaiállítási törvény végrehajtása idézett elő. Az aradi várparancsnok, Johann Berger von der Pleisse báró, cs. kir. altábornagy 1848. szeptember 19-re haditanácsot hívott össze. A haditanács döntése szerint a 2. helyőrségi zászlóaljából álló garnizon a várat az összmonarchia részének tekinti, s mint ilyet mind a szerb, mind pedig a magyar elfoglalási kísérletektől mindaddig megvédi, ameddig a császári felségtől más rendeletet nem kap.³

A nemzetőrök így a váron kívül rekedtek, Berger altábornagy pedig, mihelyst tudomást szerzett az uralkodó október 3-ra datált manifesztumáról, amely feloszlatta az országgyűlést és Magyarországot katonai törvények alá vetette, nyíltan felmondta az engedelmességet a magyar hatóságoknak. Követelte a várostól a forradalmi kormányval való kapcsolat megszakítását, a nem-

zetőrök lefegyverzését, illetve az önkéntes nemzetőrök városból történő kitiltását is.⁴ A nagyobb nyomaték kedvéért október 6-án egy figyelmeztető lövést adtak le a várból a városra, majd másnap a nemzetőrség Marosparton elhelyezett őrszemeinek visszavonása érdekében megkezdődött Arad lövetése. Ennek ellenére Arad megmaradt a magyar kormányhoz való hűsége mellett.⁵

A városban a lakosság elkezdett bariádokat építeni Margitay Gábor és Herr Ádám mérnökök vezetésével,⁶ s ekkor, 1848. október 4-én került sor az Arad városi védbizottmány megalakítására is. A bizottság legfontosabb feladata a város védelmének biztosítása volt. Rendeletet hoztak további sáncok építése, illetve az állandó előőrsi szolgálat biztosítása érdekében. Mind Sujánszky Euszták, mind a város monográfiáját megíró rendtársa, Lakatos Ottó szerint kezdetben húsz tagja volt a bizottmánynak, amelynek tagjai ötösével ülészttek 1848 októberében. Hajka Demeter polgármester-helyettes elnökletével a komité az alábbi tagokból állt: Balázs Albert ügyvéd, Barkó Sándor szűrszabó mester, Dániel Lázár birtokos, Edelmüller János kádármester, Hassenfratz János magánzó, Horváth Ádám ügyvéd, Kosztka Libór minorita atya, Kovács Zsigmond hivatalnok, Máriássy János honvéd őrnagy, Landshut (Aradi) István orvos, Lukács János pénztárnok, Maisztorovics Ferenc magánzó, Mosóczi Gábor birtokos, Pásztori Ferenc főjegyző, Sarlott János tisztviselő, Scheinert Nándor kapitány-alelnök, Varjasi János tanácsos; Antonovics Tivadar és Bonts Döme jegyzők.⁷

Hajka Demeter már október 12-én segítséget kért a szomszédos vármegyéktől. Hajka szerint „Aradnak enyészttével az egész alsó vidék az aradi várnak várparancsnoksága alá kerülne, s alkotmányunk és szabadságunk elnyomatnék”.⁸ 1848. november 14-én az aradi védbizottmány jelentette, hogy a császári erők a román felkelők támogatásával elfoglalták Lippát, a magyar kormányhoz hű fegyveresek pedig kiűritették Újaradot.⁹ Az aradi védbizottmány 1848. december 20-án jelentette Kossuthnak, hogy a mezőhegyesi ménes tisztjei osztrák érzelműek, fegyvereket rejtegetnek és a magyar katonákat románokkal és ruténnel váltják fel. Kossuth válaszában „méltányló elismeréssel” vette a bizottmány figyelmeztetését és tájékoztatta őket a ménesintézet korábbi parancsnokának, Friedrich Boxberg ezredesnek a leváltásáról.¹⁰

Később az éjjel-nappali működés miatt két elnök, hét tag és két jegyzőben állapították meg a bizottmány tagjait. 1849 februárjában Hajka Demeter helyettes polgármestert elnökletével, Scheinert Ferdinánd kapitányt alelnöksége mellett, Varjasi János, Pásztori Ferenc, Kovács Zsigmond, Sarlott János Mosóczi Gábor, Horváth Ádám és Edelmüller János tagok, illetve a fent említett két jegyző bevonásával működött a bizottmány. Fizetést nem kaptak, s amikor 1849. február 24-én Hajka Demeter napidíjat kért számukra, akkor Kossuth először teljesítette a kérést, majd egy váratlan fordulattal, Boczkó Dániel kormánybiztos javaslatára, megszüntette annak működését.¹¹

Kossuth 1849. március 3-án kelt válasza szerint a „derék város közönségének február 24-kéről kelt azon kérelmére, hogy a kebelebeli védbizottmány tagjainak az álladalom részéről napidíjak jelelvenyztessenek, tekintetbe vévén a kormány védbizottmányuk éj-nappali szakadatlan elfoglaltatását, s a haza irányábani nem csekély hasznú működését, elhatározá, miszerint a rendes elnök és

jegyzők 3 pft, 12 a másodelnök s többi tagok pedig 2 pft napi díjban részesüljenek s oda utasítá a pénzügyminisztériumot, hogy eme napidíjak kifizetéséről múlt évi okt. 4-ikétől fogva, mikoron a bizottmány szakadatlan együttműködése kezdődött, intézkedjék.”¹³

Boczkó Dániel kormánybiztos Kossuthnak írt, 1849. március 28-i felterjesztésében egészen más színben tüntette fel a komité munkásságát. Nem javasolta, hogy az aradi védbizottmány tagjai az elmúlt év október 4-étől visszamenőleg napidíjat kapjanak. Alaptalannak nyilvánította azt az állítást, hogy a védbizottmány tagjai szakadatlanul dolgoztak: szerinte az elmúlt évben ritkán, azontúl pedig „a bizottmány üléseiben részt nem is vettek, s mihelyt a város az aradi ellenséges várból erősebben ágyúztatott, a városból kitakarodtak” utalt a bizottmánynak az Arad megyei tisztkarral együttes, nem túl dicső, 1848. november közepén történt elmenekülésére.¹⁴

Azt javasolta, hogy április 1-től csökkentsék öt tagra a bizottmányt, a hó végével pedig szüntessék meg, mivel munkáját a városi tanács is könnyen el tudja látni. Kossuth lényegében elfogadta kormánybiztosa véleményét és felhatalmazta a védbizottmány megszüntetésére.¹⁵ Boczkó Dániel kissé sommás ítélete következtében a komité feladatait ezt követően a városi tanács vette át. Hajka Demeter polgármester-helyettesként ott jelentette be 1849. április 21-én a Habsburg-ház trónfosztását.¹⁶

A várostrom kezdeti sikertelenségét több tényezőre vezethetjük vissza. A kedvezőtlen erőviszonyokon, illetve a megfelelő parancsnokok hiányán túlmenően hiányzott az ostromtűzérség, amellyel hatékonyan lehetett volna lőni a várat. Az ostromütegek telepítését követően, először 1849. január 24-én reggel 1/2 7-kor nyitottak tüzet a magyar ostromlövegek, jelentős károkat okozva a várban.¹⁷ A másik nehézség, hogy a szorongatott aradi várba a szomszédos temesvári

erődből időről időre utánpótlást tudtak szállítani a magyar ostromzár feltörését követően. A vár tökéletes zárolására csak Vécsey Károly honvéd tábornok parancsnoksága alatt került sor, aki 1849. március 18-án vette át az ostromot folytató V. hadtest parancsnokságát. A vár folyamatos zárolásának eredményeként került sor 1849. július 1-én annak átadására, Vetter Antal honvéd altábornagynak, a Déli Hadsereg főparancsnokának.¹⁸

Az aradi védbizottmány alábbiakban közölt jelentései elsősorban a polgári lakosoknak az ostrom alatt elszenvedett veszteségeibe engednek bepillantást. A folyamatos bombázás azonban nem érte el célját. A város kitartott a magyar kormány mellett, annak hadseregét nem utasította ki kebeléből, amikor az ellenség betört a városba, akkor sokan a menekülést, néhányan azonban inkább az ellenállást választották. A jelentéseket a mai helyesírási és központoszási szabályok figyelembe vételével közöljük.

Hajka Demeternek, az aradi védbizottmány elnökének jelentése

*az Országos Honvédelmi Bizottmánynak
Arad, 1848. november 11.*

*Berger várparancsnok ösmert modorával ismét próbakőre tevő szilárd kitűzésünket, melyet legkisebbé is ingatnia mind maiglan nem sikerült.*¹⁹

*Folyó hó 10-én estve 9-10 óra körül városunkat bombadírozni kezdvén, három óra hosszáig szűnni nem akaró mintegy 400 gránát és golyó záporban önté városunkra lángoló bosszúját, 's hogy a talán elővélt magunk megadását jelző fehér lobogó helyett elszánt kitartással ágyúlovésekkel felelgeténk, f[olyó] hó 11-dikén reggeli 6-7 óra körül városunkat újra bombadírozni kezdvén két órai sűrű tüzelés után hihetőleg a szakadó záporosó miatt elcsendesült.*²⁰

*A kemény tüzelés eredménye lón több háznak tetemes megroncsolása, egy halott és néhány sebesült.*²¹

Városunk veszélyes helyzete mellett is meg-

nyugtat reményünkben polgártársainknak azon növekedő elszántsága, hogy a maga megadás helyett inkább kiolthatlan bosszút forralnak áruló elleneink ellen, mellyel a végsőig küzdeni minden percben készen állanak.

a védbizottmány elnöke:

*Hajka Demeter*²²

Hajka Demeter, Arad város védbizottmánya elnökének jelentése

*a Honvédelmi Bizottmánynak,
Debrecenben*

Arad, 1849. február 7.

*Újaradon volt seregünknek egy része az éjjel, a másik pedig ma délután 3. óra tájban vonult vissza városunkba, és az ellenség fél órával később megszállotta Újaradot minden ellenállás nélkül, és a várat ismét ellátta szükségesekekkel épp akkor, midőn tudva volt: hogy élelmi szerekben leinkáb [sic!] szükségget szenved.*²³

*Ez alkalommal az ellenség városunkat Újarad felől keményen ágyúzta, a várból pedig gránátokat és bombákat bocsátott, eddigi tudomásom szerint egy tüzériünk elesett, egy halálosan megsebesített és több ház tetemesen megrongáltatott.*²⁴

Hajka Demeter

*Elnök*²⁵

Az aradi védbizottmánytól

*az Országos Honvédelmi Bizottmánynak
Arad, 1849. február 17.*

Városunk már szinte öt hónap óta ostrom-állapotbani helyzetetésénél fogva beszállásolások, élelmezés s több táborellátási terhek súlya alatt teljes kimerült állapotban van, hozzájárulván még azon aggasztó körülmény is, hogy szinte az időtől fogva mintegy színhelye lévén a várbéli folytonos bombáztatás s gyújtogatásoknak majdnem minden ház tetemes rongálást szenvedett. Kétszeresen érezteté pedig velünk az ellenség bosszuló ostora csapását múlt csütörtökön, azaz folyó hó 8-án, akkor, midőn egyfelől a várból,

másfelől Újaradról, a Bánátból előnyomult rabló csapat által városunk két tűz közé szorítottván, a fél napi bombáztatást csak azért szüntették meg, hogy helyt adjon a berohant dúló csorda pusztításának,²⁶ melynek szerencsés visszaveretése után mind a két felől újból egész irtózatossággal bombáztattunk olyannyira, hogy több házak végromba dőltek, többek egészen lakhatatlanokká váltak, minek következtése lón, hogy azon tulajdonosok, kik mint kizárólagos vagyonból egyedül a házbér jövedelméből, ez egyetlen jövedelemforrástól is megfosztattak, jelenleg maguknak sem lévén lakhelyük, eme vészes időkből nem maradt családjaik s maguk számára egyéb támasz a koldusbotnál.²⁷

Mely leverő helyzeténél fogva városunknak azzal kérjük fel a tisztelt Honvédelmi Bizottmányt, hogy tekintve városunknak hazafiúi készségét, tekintve a terhet, mely naponta súlyosabban nehezül vállain, addig is, míg hazánk megmentésének elközelegettével városunk is kárpótlást nyerendene, legalább a végképp elszegényült polgáraink enyhítésére előlegesen is némi segéllyel vigasztalni szíveskedjék.

A védbizottmány nevében:

Hajka Demeter²⁸

Az aradi védbizottmánytól

az OHB elnökének, Kossuth Lajosnak
Arad, 1849. február 18.

Távol attól, hogy egyik vagy másik hatóság között ingerültséget, vagy viszálykodást gerjeszteni kívánánk, midőn a nemzet annyi oldalról megtámadtatván, a legnagyobb egyetértésre és közremunkálásra van szüksége, – egyedül a [folyó] hó 8-án városunkban történt 's Közlönyben olvasott csata körüli tábornoki jelentésbe eddig férfias kitartással küzdött polgárainkra hárított homály szétoszlatására továbbra is szükséges türelem fenntarthatása érdekében is kötelességünknek tartjuk az Országos Honvédelmi Bizottmány elnökét a csata menetéről bennünket érdeklő részre nézve tudomásba helyeztetni.²⁹

Ugyanis [folyó] hó 7-én Újaradon lévő seregünk a közelgő ellenség látására városunkba vonult, s ágyúit a Maros partra szegezve 8-án az áttörni kívánókkal a csata megkezdett; a mi seregünk hátrálván, sőt rendetlenül a városba és ezen keresztül kifutván, az ellenség benyomult, a rablást s gyilkolást megkezdette; 30 ekkor nem volt csuda, ha a csataterület kitűzött belvárosból a különben is fegyverét katonaságnak már átadta polgárság [!] családjával golyó záporától s megkezdett gyilkolástól elrettenve részint az egy részben futó katonaság előtt, vagy között, részint utána a városból menekült; nem tehát előre, mert fegyverben nem lévén, a parton történeteket csak a hátráló katonaság látára [!] vette észre; sőt a Reform utzába később bevonult, mintegy másfél zászlóaljnyi rendes katonaság háta mellett az Oldal utzában tüzekek hiányában lévő csajkás ágyút is, midőn már csaknem minden veszve vala, polgáraink elég elszántsággal kivonván ismételve tüzeltek, mellyel sikerült az ellenséget zavarba hozni; s a felülkerülő honvédeknek legyőzni 's kiűzni; és úgy ezek segítségével sikerült az ellenséget valóban ki is űzni.

Ez az, mit polgáraink érdekéből, mely most is szenvedett minden kárai mellett hazafias szellemében mindinkább szilárdul, szükségesnek tartottunk felterjeszteni.³⁰

A bizottmány nevében

Hajka Demeter
elnök.³¹

Az aradi védbizottmánytól

az Országos Honvédelmi Bizottmánynak
Arad, 1849. február 27.

Éjjeli nyugalmunk is minduntalan háborítottatik. Folyó hó 26-án éjjeli fél tizenegy óra körül a várbeliek által előőreink nyugtalanítására előidézett kölcsönös fegyver s bombalövések lakosainkat ismét felriasztották; a mintegy két óráig folytonosan tartott sűrű bomba s gránátok zápora újból tetemes kárt okozott, eddigi tudomásunk szerint egy ház romba dől, többek lakhatatlanná váltak; egy honvéd hadnagy és

egy házfelügyelő áldozatul esett, és néhányan megsebesültek.³²

A bizottmány nevében:
Hajka Demeter
elnök.³³

Az aradi védbizottmánytól
az Országos Honvédelmi Bizottmánynak
Arad, 1849. február 28.

Városunk helyzete mindinkább súlyosbodik. A várból mindig gyakrabban történni szokott bombáztatás napról-napra szembetűnőbb károkat okoz.³⁴ Ma délutáni 2 óra tájban városunk lövődöztetése ismét megkezdett, s tartott mintegy 2 óra hosszáig; eddigi tudomásunk szerint egy ház a Fő téren egészen semmivé tétetett, többek tetemesen megrongáltattak; a romba dőlő házban egy 6 apró gyermeknek anyja a várbeli zsarnokság áldozata lett.³⁵

A bizottmány nevében:
Hajka Demeter
elnök.³⁶

Az aradi védbizottmánytól
az Országos Honvédelmi Bizottmánynak
Arad, 1849. március 6.

Városunkban az egyes kölcsönös lövések különböző irányban éjjel-nappal napirenden állanak. Folyó hó 5-én azonban reggeli fél hat óra tájban a vársáncon eddigelő létezett, s még többekkel szaporított, úgy szinte Újarad innenső részén ellenünk felállított ágyúk városunkat kereszt tűzbe szorítván, délutáni szinte hat óráig szakadatlanul tartandott bomba s golyózápor zúgott városunk fölött.³⁷

Az eddigi fölfödözés útján tapasztalt károk minden eddigi egyes eseteknél történeteket felülmúlják. Néhány házak romba dőltek, többek tetemes rongálást szenvedtek; egynehány főnyi tüzér s honvéd részint áldozatul esett, részint megsebesült.

A bizottmány nevében:
Hajka Demeter elnök³⁸

FORRÁSOK, IRODALOM

- Csikány 1998. BENKŐ ELEK–CSIKÁNY TAMÁS–CZIGÁNY ISTVÁN–DEMŞEA, DAN–DOMOKOS GYÖRGY: *Az aradi vár története*. Budapest, [1998.] (A vonatkozó rész Csikány Tamás munkája.)
- Feistritz 1848/49. FEISTRITZER RAJMUND: *Az aradi vár ostroma 1848 és 49-ben*. Ford.: Kristyóry István és Szöllőssy Jenő. Kézirat, Katona Tamás tulajdona.
- Galsai Kovách d. n. II. k. GALSAI KOVÁCH ERNŐ: *Naplóm. II. rész. Az 1848/9. évi magyar szabadságharc eseményeiről*. Kézirat. OSZK Kézirattár Fol. hung. 1419.
- Galsai Kovách 1911. *Aradvár és Aradváros ostroma 1848-49-ben. Galsai Kovách Ernő 1848/49-iki honvédőrnagy naplója*. Előszó: Márki Sándor. Bev., jegyz.: Juhász Ferenc. Arad, 1911.
- KLÖM Kossuth Lajos Összes Munkái. XIII XIV. k. S. a. r. BARTA ISTVÁN. Budapest, 1952 1953.
- Lakatos 1881/1 3. LAKATOS OTTÓ: *Arad története*. I–III. k. Arad, 1881.
- Margitay 1890. *Aradi vésznapok. Margitfalvy Margitay Gábor 1848–49. honvédmérnök-kari őrnagy emlékiratai*. S. a. r.: Nagy Izsó. Budapest, 1890.
- Máriássy 1999. MÁRIÁSSY JÁNOS: *Visszaemlékezések az 1848–49. évi szabadságharc alatt végzett szolgálataimra*. Budapest, [1999.]
- Márki II/2. MÁRKI SÁNDOR: *Arad vármegye és Arad szabad királyi város monográfiája*. II/2. k. Szerk. Jancsó Benedek, Somogyi Gyula. Arad, d. n.
- MOL Magyar Országos Levéltár
- OSZK Országos Széchényi Könyvtár
- Potemkin 1867. POTEKIN ÖDÖN: *Az 1849-ik évi magyar hadsereg feloszlásának okai az aradi és a temesvári táborozással*. Pest, 1867.
- Saját kezébe... 1998. *Saját kezébe, ott, ahol... Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc hadtörténelmi levéltárban őrzött katonai irataiból*. Szerk. Farkas Gyöngyi, vál. és ford.: Bóhm Jakab, bev.: Csikány Tamás. Budapest, 1998.
- Sujánszky 2007. SUJÁNSZKY GYÖRGY EUSZTÁK: *Az aradi rendház naplója. (1847–1851)*. S. a. r. Zakar Péter. Budapest, 2007.

JEGYZETEK

- ¹ Sujánszky 2007. 39.
² Csikány 1998. 100 102.
³ Haus-, Hof- und Staatsarchiv Kabinettskanzlei, Vorträge. Vortrag des Kriegsministers vom 28. September 1848. Kt. 10. MR 1848:2201.
⁴ Potemkin 1867. 16.; Galsai Kovách d.n. II. k. 80.
⁵ Feistritzer 1848. október 7-i feljegyzése.
⁶ Margitay 1890. 20.
⁷ Lakatos 1881/I. 141.; Máriássy 1999. 51.
⁸ Márki II/2.562.
⁹ KLÖM XIII. 475 476.
¹⁰ KLÖM XIII. 875.
¹¹ MOL H 2 (OHB) 1849:2743.
¹² pengőforint
¹³ KLÖM XIV. 585.
¹⁴ MOL H 2 (OHB) 1848:2967.
¹⁵ KLÖM XIV. 798.
¹⁶ Márki II/2.583.
¹⁷ Gaál Miklós honvéd tábornok Damjanich János honvéd tábornoknak. Újarad, 1849. január 25. Közli: Saját kezébe... 1998. 66 67.
¹⁸ Csikány 1998. 106 149.
¹⁹ Október 29-től kezdődően jelentős védelmi munkák folytak Óaradon. 29-én. A védbizottmány felhívására mintegy 500 ember, még városi tisztviselők, papok és nők is részt vettek a munkálatokban. A Maroshoz kifutó utcák végein mindenhol sánc épült, hasonlóan a Fő utcához és annak keresztutcaihoz. A parton így majdnem összefüggő védelmi vonal jött létre. Csikány 1998. 111.
²⁰ Feistritzer szerint a város lövetését a Maros zsilipjeinek „vakmerősége” váltotta ki. A várban ekkor már fogytán volt az abrak és a szarvasmarha, az ulánusok morogtak is a csökkentett fejadag miatt. Feistritzer 1848. november 10-i és 11-i feljegyzése.
²¹ A város számára az előző, október 22-én és 23-án tartó bombázás súlyosabb veszteségeket okozott. Akkor mintegy 20 ember meghalt, 300 ház megrongálódott, további 7 pedig felgyulladt. Márki II/2. 563.
²² MOL H 2 (OHB) 1848:3082.
²³ Először a tüzéség és a lovasság, majd február 7-én a gyalogság ürtette ki Újaradot. Gläser cs. kir. vezérőrnagy hadteste így harc nélkül foglalhatta el Újaradot. Csikány 1998. 132.

²⁴ A várból főként a Halász utcai védműveket lőtték ezen a napon. Margitay 1890. 50.

²⁵ MOL H 2 (OHB) 1849:1899.

²⁶ Gaál Miklós honvéd tábornok, az aradi ostromsereg parancsnoka 10 óra körül éppen hegedülni kezdett, amikor az ellenséges csapatok megindították a támadást, s a hangszert csak akkor tette le, amikor a szerb-császári alakulatok benyomultak abba az az Úri utcába, ahol lakott. Galsai Kovách d. n. II. k. 149 150, vö.: Galsai Kovách 1911. 40. Gaál Miklós tábornokot az ütközetet követően felmentették parancsnoki beosztásából, az ellene indított vizsgálat azonban a felmentésével végződött. Bona 2000. 156 157.

²⁷ Óarad 1849. február 8-i ideiglenes elvesztése rendkívül komoly veszteségeket okozott mind emberéletben (meghalt, megsebesült, illetve eltűnt 400 fő), mind pedig erkölcsi és anyagi vonatkozásban. A házak jelentős részét lerombolták, illetve kifosztották, Gaál Miklóssal szemben pedig megrendült beosztottainak bizalma. Csikány 1998. 138 139.

²⁸ MOL H 2 (OHB) 1849:2452. Kossuth válaszában több konkrétumot kért a bizottmánytól: „A derék város védbizottmányának f[olyó] hó 17-kéről kelt azon kérelmére, miszerint addig is, míg hazánk megmentésével a város kárpótlást nyerendene, legalább végkép elszegényült polgárai vigasztaltassanak meg előlegesen némi segéllyel, kijelentetik, miképp a végkép elszegényült polgárok ily általánosságban fölemlítése nem nyújtván mértéket, mihez az adandó segély arányoztassék, ugyan azért terjesszék fel Önök azon kebelökbeli polgárok jegyzékét, kik a harc vészei által jutottak végképi szegénységre, hogy számukhoz képest szolgáltatassék ki részükre némi előleges segély.” KLÖM XIV. 544.

²⁹ Nem csak Gaál jelentése tett a polgári lakosság meneküléséről, a Közlöny rendes levelezője szerint is a lakosság "rémülettel" menekült a városból. Lakatos 1881/I. 176. A lakosság menekülését megörökítette Margitay Gábor honvéd százados is. Margitay 1890. 55.

³⁰ Még a várban szolgáló Feistritzer Raymund OFM is önkritikusan elismerte naplójában, hogy a „Jovannovic pétervárad határőr őrnagy vezetése alatt álló katonáink, ahelyett, hogy támadásra gondoltak volna, a fosztogatás volt nekik fontos”. Feistritzer 1849. február 8-i feljegyzése. Mikor galsai Kovách Ernő honvéd százados kiért a me-

gyeháza elé, a főtér teljesen tele volt ellenséggel "és pedig rác csapatokkal, hol egész vásárt tartottak a házakból elrablott holmikkal olyan volt, mint egy országos vásár, mindenféle portékákkal". Galsai Kovách d. n. 153, vö.: Galsai Kovách 1911. 41.

³¹ MOL H 2 (OHB) 1849: 2456.

³² Lintner nyerges mester házát érte találat, a házban dolgozó napszámosnő belehalt sérüléseibe. Lakatos 1881/I. 182.

³³ MOL H 2 (OHB) 1849:2857.

³⁴ Február 24-től 26-ig hol nappal, hol éjjel folyt az ágyúzás, „ezalatt egyik éjjel ki is törtek két felől a várból jegyezte fel Margitay, de a mi előőrseink s telepeink rájuk tett tüzelése által visszaszorítottak, melyre aztán gyilkos ágyúzást is kezdtek, s a várost csaknem egész éjjel borzasztóan ágyúzták s nem csak tűzvést, de halált is okoztak.” Margitay 1890. 74 75.

³⁵ „Kora reggeltől semmi nyugvás írta naplójába Feistritzter, mindkét részről heves ágyútűz. Este naplóíró eltemette a 7. számú sáncon ágyúja mellett elesett Tudak Ferenc tüzért. Cesati mérnökari százados a sírjánál ószinte könnyeket hullatott.” Feistritzter 1849. február 28- feljegyzése.

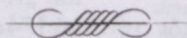
³⁶ MOL H 2 (OHB) 1849:2858.

³⁷ A felmentett Gaál helyére Kiss Pál alezredest nevezték ki az V. hadtest élére. A várórség március 5-én sikertelenül próbált meg kitörni a várból. A tüzérség mindkét oldalaon rendkívül aktívan működött. Nem csak a város szenvedett sokat, a honvéd tüzérségnek sikerült néhány várvédő löveget megrongálni. Csikány 1998. 140.

³⁸ MOL H 2 (OHB) 1849:3189.

UJJ JÁNOS

Az aradi irodalmi lapok

Arad 1839-ben lépett be a magyar sajtótörténetben, amikor a két évvel korábban indult német Arader Kundschaftsblatt-tal párhuzamosan megjelent a magyar nyelvű Aradi Hirdető. Bár 1848-ban már napvilágot látott az Arad című lap, a szabadságharc leverését követően ezt az osztrák hatóságok betiltották, a Bach-korszakban csak német nyelvű lap megjelenését engedélyezték. Az 1859. évi országos Kazinczy-ünnepségek viszont nyilvánvalóvá tették, hogy az ország polgársága a nemzeti mozgalmak mellé állt. Ennek hatására az Aradon megjelenő Arader Zeitung szerkesztője, a jó kereskedelmi érzékkel megáldott Goldscheider Henrik német nyelvű lapjának hasábjain helyet biztosított Jankai József (szül. 1831, Jókai „az ország kortesének” nevezte) magyar nyelvű színi-kritikáinak. „Ezek a színbírálatok megannyi burkolt politikai cikk volt, melyek annyira kapósakká lettek, hogy az Arader Zeitung

előfizetői egy évnegyed alatt majdnem megkészsereződtek.” – írták Szöllőssy Károly és Edvi Illés László helytörténészek a lap első 25 évéről összeállított tanulmányukban.¹⁾

A többszöri kérvényezésre végül engedélyezett, 1861. aug. 1-jén indult Alföld napilap (1898-ig jelent meg) jelentette a fordulópontot az aradi sajtó történetében. Az újság a régió egyik legjelentősebb kiadványa lett. A lap megjelenését az első pillanattól kezdve szimpátiával fogadta és felkarolta a közönség, hiszen a programjában leszögezte, hogy célja „a Pragmatica Sanctio és az 1848-iki törvények visszaszerzéséért és a magyar államiság eszméjéért küzdeni.”²⁾ Ez a lap volt az, amely egy dinamikusan fejlődő vidéki városban irodalmi lap szerepét is betöltötte. Számos helyi alkotó mellett a kor ismertebb poétái közül ifj. Ábrányi Kornél, Pósa Lajos, Reviczky Gyula költeményeit közölte rendszeresen, de Csiky Gergely Janus c.